

Marian Gierula

Współczesna prasa religijna w Rosji : próba typologii

Rocznik Prasoznawczy 6, 59-74

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Współczesna prasa religijna w Rosji. Próba typologii

STRESZCZENIE

Rozważania badaczy radzieckich i rosyjskich na temat typologii oraz czynników określających typ pisma. Współczesna struktura prasy religijnej w Rosji. Powstanie i charakterystyka prasy religijnej Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej. Struktura i klasyfikacja prasy prawosławnej w Rosji. Prasa pozostałych wyznań chrześcijańskich i niechrześcijańskich w Rosji.

SŁOWA KLUCZOWE: typologia, prasa religijna, prasa prawosławna, system prasy, Rosyjska Cerkiew Prawosławna

Typologia i jej rola w dziennikarstwie

Typologia jako metoda naukowego poznania jest szeregowaniem i logicznym porządkowaniem elementów danego zbioru przedmiotów lub zjawisk, według porównywania ich cech z cechami elementów uznanych za typy w obrębie określonego zbioru. Podstawowymi celami typologii jest: 1. systematyzacja zbiorów przedmiotów lub zjawisk należących do zakresu danej nauki; 2. opis szeregujący rozpatrywanego zbioru przedmiotów; 3. wypracowanie, sprecyzowanie i usystematyzowanie aparatury pojęciowej danej nauki w danym zakresie¹.

W nauce o środkach masowego przekazu badania typologiczne zmierzają do wypracowania uogólniających modeli i konfrontacji ich z realnie funkcjonującym systemem mediów. Na tej podstawie dochodzi do opisanie i objaśnienia całości systemu, jego struktury, zachodzących w nim procesów, wyodrębnieniu systemowych związków. Typologia dziennikarstwa odzwierciedla powstanie badanego systemu, wyjaśnia prawidłowości jego funkcjonowania, prognozuje rozwój. Typologia dziennikarstwa wyjaśnia również specyficzne prawidłowości, cechy, odnoszące się do oddzielnych grup pism, które powstają w wyniku procesów współistnienia, integracji i dyferencjacji w systemie środków masowego przekazu. Typologiczne podejście zakłada także konieczność systemowego badania zjawisk w ich współzależności i wzajemnym oddziaływaniu.

Prasoznawstwo radzieckie, a później rosyjskie, bogate jest w rozważania dotyczące czynników określających typ prasy. Rozpoczął je A.G. Boczarow² na przykładzie radzieckich czasopism. Wskazał on na następu-

* prof. dr hab.; Instytut Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej Wyższej Szkoły Humanitas w Sosnowcu.

¹ *Encyklopedia powszechna* PWN, Warszawa 1987, s. 569.

² А.Г. Бочаров, Основные принципы типологии современных советских журналов. В: «Вестник МГУ». Сер.: 10. Журналистика. 1973. № 3. С. 32-33.

jące czynniki: cel czasopisma, przedmiot lub odzwierciedlana sfera działalności, rodzajowa przynależność pisma, charakter audytorium, charakter przekazu. Dla J.A. Kornilowa³ najważniejszymi czynnikami wpływającymi na typ pisma, które odpowiadają podstawowym elementom procesu komunikowania, były: wydawca, cel i funkcje pisma, grupa czytelnicza. Wpływają one w sposób zasadniczy na typologiczne charakterystyki dowolnego pisma. Ilość opisywanych cech zależy od konkretnego celu badawczego. Były to dla tego autora przesłanki dla szerszych rozważań o samym pojęciu „typ pisma”. A.I. Akopow⁴ wskazywał w swoich rozważaniach typologicznych nad specjalnymi czasopismami, iż poszukiwanie najbardziej istotnych cech charakteryzujących typ prasy dokonuje się w różnorodny sposób: na podstawie analizy prac teoretycznych, badania wielu czasopism, wychodzących w różnych okresach i gałęziach, historyczno-społecznych badań przyczyn powstania, rozwoju i transformacji typów specjalnych czasopism, w rezultacie socjologicznych badań. Autor ten konkluduje, iż uwarunkowania społeczne stwarzają warunki dla powstania pisma, wskazują na czynniki, cechy określające jego typ. Nazywa je **formującymi** określony typ pisma. Zalicza do nich: organ wydający, cel i zadania pisma, audytorium. Ponadto wskazuje na **wtórne** cechy charakteryzujące typ pisma. Zalicza do nich: zespół redakcyjny, strukturę wewnętrzną pisma, szatę graficzną oraz gatunki dziennikarskie publikowanych materiałów. Na koniec mówi o cechach **formalnych** typu pisma, do których zalicza periodyczność, objętość i nakład⁵. W późniejszych rozważaniach M.W. Szkondin⁶ wskazuje, iż podstawowymi czynnikami określającymi typ prasy są: charakter audytorium, celowe przeznaczenie pisma, charakter przekazywanej informacji. Do uzupełniających zaliczał: periodyczność, okres wydawania, objętość pisma i format pisma. J.P. Prochorow⁷ czynnik podstawowy dla określenia typu prasy upatrywał w czytelniczym przeznaczeniu pisma. Dla A.N. Aleksiejewa⁸ były to z kolei: typ założyciela pisma, sfera informacyjnego zainteresowań (tematyka), charakter audytorium, społeczno-informacyjna funkcja pisma. Można zatem powiedzieć, iż w prasoznawstwie radzieckim, a później rosyjskim, zarysowały się następujące podejścia do czynników określających typ pisma: po pierwsze, ilość i hierarchia wskazywanych czynników zależała od tego, czy były to rozważania ogólnoteoretyczne, czy też opisujące konkretny typ pism. Po drugie, większość autorów poprzestaje na wskazaniu cech podstawowych określających typ pisma zaliczając do nich: wydawcę-założyciela, przeznaczenie pisma oraz charakter audytorium, stwierdzając jednocześnie, że to one określają wszystkie pozostałe

³ Е.А. Корнилов, *Журналистика на рубеже тысячелетий*. Ростов-на-Дону. 1999. С. 39-41.

⁴ А.И.И. Акопов, *Методика типологического исследования периодических изданий*. Иркутск 1985. С. 38-39.

⁵ Ibidem.

⁶ М.В. Шкондин, *Введение*. В: *Типология периодической печати. Проблемы и тенденции развития типологической структуры современной периодики*. Ред. Я.Н. Засурский. Москва 1995. С. 10-12.

⁷ Е.П. Прохоров, Ibidem. С. 17-18.

⁸ А.Н.Н. Алексеев, *Газетный мир постсоветской России: подход к построению типологии*. В: «Вестник МГУ». Сер.10: Журналистика. 1998. № 3. С. 20.

cechy, które są niezbędne do pełnego opisanego konkretnego typu. W prasoznawstwie polskim można by wyróżnić podobne podejścia do rozważań nad czynnikami określającymi typ pisma.

Prasa religijna Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej w Rosji

Współczesny system prasy religijnej zaczął się formować w latach 90. ubiegłego wieku. W 1990 roku została przyjęta w ZSRR ustawa „O swobodzie sumienia i organizacjach religijnych”, a następnie już w Federacji Rosyjskiej ustawa „O wolności wyznania”⁹. Były to pierwsze po 1917 roku ustawy, które nadawały status prawny organizacjom religijnym, umożliwiały samodzielne prowadzenie działalności wydawniczej oraz niezależnej od państwa polityki informacyjnej. Można stwierdzić, iż obecnie w Rosji możemy mówić o zorganizowanej, szerokiej strukturze prasy religijnej, która składa się z różnych poziomów, orientacji, typów i rodzajów tego typu pism.

Prasę religijną w Rosji trudno nazwać masową ze względu na niskie nakłady oraz rozpowszechnianie ograniczające się zasadniczo do wiernych. Jednakże większość tytułów religijnych ma już stały krąg czytelników.

Specyfika współczesnej rosyjskiej prasy religijnej wynika z faktu, że odzwierciedla ona w pełnej mierze funkcjonujący w społeczeństwie duchowy pluralizm. Trzeba bowiem stwierdzić, iż zgodnie z rosyjską konstytucją żadna religia nie może być uznana za państwową czy obowiązującą¹⁰. Oprócz wydawnictw chrześcijańskich, które wydają różnego typu kościelne organizacje, ukazują się także pisma innych tradycyjnych dla Rosji wyznań – islamu, buddyzmu, hinduizmu, ale także nietradycyjnych, takich jak Świadków Jehowy, mormonów czy też grupy poznania Kriszny i wielu innych.

W Rosji zarejestrowano ponad 40 tys. religijnych organizacji, religijnych centrów, lokalnych wyznaniowych społeczności związanych z 58 różnorodnymi religiami i wyznaniem. Większość z nich przejawia wydawniczą aktywność poprzez wydawane czasopisma i gazety.

Najbardziej zróżnicowaną prasę posiadają przedstawiciele religii chrześcijańskich. Ze względu na ilość i różnorodność gazet i czasopism znaczące miejsce zajmuje w niej prasa prawosławna. Ukazuje się prasa katolicka zarówno wschodniego, jak i zachodniego obrządku, ewangelicka, baptyistów czy też Adwentystów Dnia Siódmego¹¹.

Obok kościelnych pism, których założycielami i wydawcami są różnego typu struktury kościelne (diecezje, pojedyncze zakony, stowarzyszenia, bractwa), istnieją gazety i czasopisma religijne wydawane przez różno-

⁹ Zob. J. Adamowski, *Rosyjskie media i dziennikarstwo czasów przelomu (1985-1997)*, Warszawa 1998, s. 104-107.

¹⁰ Konstytucja Federacji Rosyjskiej. Artykuł 14.

¹¹ Л.К. Каши́нская, *Религиозная печать. В: Типология периодической печати*, под ред. А.В. Шкондина, Л.А. Реснянской, Москва 2009. С. 144.

rodne społeczne organizacje, partie i ruchy polityczne oraz osoby fizyczne. Większość tych wydawnictw propaguje i rozwija prawosławne idee. Są również pisma o charakterze ekumenicznym czy podejmujące problematykę dotyczącą wszystkich chrześcijan.

Szczególne miejsce zajmuje prasa Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej. W jej powstaniu i rozwoju wykorzystano doświadczenie wydawnicze Cerkwi z XIX wieku. Oczywiście trudno mówić o pełnym odrodzeniu prawosławnych wydawnictw tamtego okresu. Zmieniły się bowiem warunki życia, wyrosły pokolenia wychowane w innych tradycjach. Zasadniczo także zmieniła się pozycja Cerkwi prawosławnej w społeczeństwie od tej sprzed Rewolucji Październikowej, kiedy miała status religii państwowej. Zmieniły się jednakże zasadnicze cele i zadania prasy wydawanej przez Cerkiew. O ile w XIX wieku dominowały cele związane z pogłębianiem życia duchowego, łączenia teologii i życia ziemskiego, o tyle współcześnie kładzie się nacisk na misyjność, katechizację i działalność duchowo-oświatową.

Trzeba jednak stwierdzić, iż wykorzystuje się historyczne doświadczenie dziennikarstwa prawosławnego, zwłaszcza w aspekcie budowania struktury prasy Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej. Należy także wskazać, iż rozwój prasy religijnej, niezależnie od wyznania, jest w istotny sposób determinowany jego znaczeniem i pozycją we współczesnym społeczeństwie rosyjskim. Pod tym względem prawosławna religia, a tym samym i prasa, cieszy się niekwestionowanym pierwszeństwem.

Rosja jest głównym centrum prawosławia na świecie. Silną pozycję posiada w kraju Rosyjska Cerkiew Prawosławna, reprezentowana przez patriarchę wraz ze strukturami kierowniczymi w postaci Moskiewskiego Patriarchatu. Posiada bardzo hierarchiczną strukturę, na którą składają się: diecezje, parafie, zakony oraz różnego typu instytucje edukacyjne i oświatowe. Są one rozmieszczone zarówno w Rosji, państwach byłego ZSRR, jak i poza nimi.

Zgodnie z istniejącą współcześnie strukturą organizacyjną Cerkwi prawosławnej budowana jest i rozwijana prasa cerkiewna. Pod tym względem, do pewnego stopnia, wydawnictwa religijne utrwalają hierarchiczną strukturę Cerkwi, chociaż nie ominęły jej główne tendencje współczesnego dziennikarstwa. Niektóre diecezjalne pisma, a także parafialne, rozszerzają swoją tematykę o problemy ogólnocerkiewne, informują o funkcjonowaniu innych diecezji i parafii.

W celu dalszego rozwoju działalności informacyjnej Moskiewskiego Patriarchatu powstał 31 marca 2009 roku, decyzją Świętego Synodu, Synodalny informacyjny wydział Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej. Jego podstawowymi zadaniami są:

- kształtowanie jednolitej polityki informacyjnej Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej,
- koordynacja działalności informacyjnej diecezji i instytucji synodalnych,

- współpraca z prawosławnymi i świeckimi mediami masowymi,
- wspomaganie działalności projektów medialnych Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej.

Ważnym kryterium podziału prasy prawosławnej jest to, czy medium posiada lub nie posiada w winiecie specjalny nadruk, gryf informujący, iż wydawane jest „za zgodą Synodalnego informacyjnego wydziału Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej”. Wydział uzyskał takie uprawnienia na podstawie postanowienia Świętego Synodu Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej z 25 grudnia 2009 roku. Określono, jakie media prawosławne mogą otrzymać ten gryf, oraz wprowadzono szczegółową procedurę jego otrzymania. Do najważniejszych przepisów należą¹²:

- gryf otrzymują periodyczne media, niezależnie od formy, rozpowszechniane w ramach Cerkwi,
- gryf otrzymują media, których zawartość nie przeczy nauczaniu wiary prawosławnej, nie sprzeciwia się oficjalnemu stanowisku Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej oraz nie zawierają niewiarygodnych wiadomości, a także etycznie niedopuszczalnych informacji,
- gryf otrzymują media, które są zarejestrowane zgodnie z prawodawstwem Rosyjskiej Federacji lub prawodawstwem medialnym innych państw, w których się ukazują. Dotyczy to także wydawnictw o niewielkich nakładach (do 1000 egzemplarzy), które nie podlegają rejestracji,
- nie podlegają procedurze otrzymania gryfu pisma parafialne rozpowszechniane na obszarze jednej lub kilku parafii w Rosji i za granicą. Ich działalność regulują przepisy poszczególnych diecezji. Nie dotyczy to pism parafialnych wydawanych w Moskwie, które podlegają procedurze otrzymania gryfu,
- gryf otrzymuje się bezpłatnie na nieokreślony okres,
- media starające się o otrzymanie gryfu przesyłają odpowiednią ankietę, załączają egzemplarze, a po otrzymaniu gryfa przesyłają obowiązkowe egzemplarze do Synodalnej biblioteki,
- po otrzymaniu gryfa medium otrzymuje odpowiednią decyzję wraz z numerem rejestracyjnym. Wydział Informacyjny wydaje decyzję w ciągu 30 dni kalendarzowych,
- gdy medium sprzeniewierza się zasadom otrzymania gryfu, jest uprzedzane o tym fakcie przez Przewodniczącego Synodalnego Informacyjnego Wydziału w formie pisemnej, który oczekuje wyjaśnienia. Drugie upomnienie pozbawia medium gryfu i następuje wykreślenie z rejestru. Medium może starać się o powtórne nadanie gryfu zgodnie z procedurą.

Udzielanie zgody na używanie gryfu rozpoczęto od października 2010 roku. Do 21 listopada 2012 roku wydano 225 zgód. Przy zastosowaniu kryterium typu medium ich struktura przedstawia się następująco:

¹² Регламент присвоения и отъёма специального грифа «Одобрено Синодальным информационным отделом Русской Православной Церкви» <http://sinfo-mp.ru/stamp/reglament.html>

- gazety – 55,6 proc.,
- czasopisma – 35,7 proc.,
- almanachy – 4,1 proc.,
- wideo lub programy telewizyjne – 2,3 proc.,
- wkładki do innych wydawnictw – 2,3 proc.

Przy zastosowaniu kryterium miejsca wydawania rozmieszczenie medium z gryfem jest następujące:

- Moskwa – 24,9 proc.,
- Sankt-Petersburg – 6,3 proc.,
- wydawnictwa w poszczególnych diecezjach – 14,9 proc.,
- wydawnictwa w stolicach poszczególnych diecezji poza Moskwą i Sankt-Petersburgiem – 33,5 proc.,
- pozostałe miejscowości Rosji – 16,3 proc.,
- kraje byłego ZSRR – 4,1 proc. (w tym Białoruś – 2,3 proc., Kazachstan – 0,9 proc., Uzbekistan – 0,9 proc.)¹³.

Pierwszego klasyfikacyjnego podziału całości prasy prawosławnej można dokonać, stosując kryterium związku ze strukturami Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej. Pod tym względem wydawnictwa możemy podzielić na 2 grupy:

1. Pisma mające „błogosławieństwo Patriarchy Moskiewskiego i całej Rusi”,
2. Pisma własne Moskiewskiego Patriarchatu.

Przedstawicielem pierwszej grupy może być pismo „Prawosławna Moskwa”. Gazeta ukazała się w 1990 roku jako wydawnictwo parafii w Zielonogradzie. Obecnie ma ona ogólnorosyjski charakter i można ją zamówić w prenumeracie. Pod względem zróżnicowania społecznego czytelników, jak i zasięgu geograficznego, jest to jedno z najbardziej masowych cerkiewnych wydawnictw w Rosji. Podobnego typu jest gazeta „Radonieź”, której założycielem jest prawosławne stowarzyszenie „Radonieź”. Mimo że nie jest oficjalnym organem Cerkwi, publikuje jej oficjalne dokumenty, prowadzi polemikę z innymi czasopismami i instytucjami społecznymi, broni stanowiska Moskiewskiego Patriarchatu oraz wyjaśnia ogólne problemy życia cerkiewnego.

Do drugiej grupy można zaliczyć pisma będące własnością Moskiewskiego Patriarchatu. Jego wydawniczy wydział wydaje oficjalny organ Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej – miesięcznik „Czasopismo Moskiewskiej Patriarchii”. Wznowiono także wydawanie gazety „Moskiewskie cerkiewne wiadomości”¹⁴. Oba te tytuły są skierowane przede wszystkim do prawosławnego duchowieństwa. Starają się jednakże być atrakcyjne dla szerszego audytorium. Także kolejne czasopismo Moskiewskiego Patriarchatu „Prawosławne czytanie”, jako kolorowe, ilustrowane wydawnictwo, sta-

¹³ Badania własne autora na podstawie *Spisu mediów*, które otrzymały gryf: <http://sinfo-mp.ru/stamp/spisok-smi-poluchivshix-grif.html>

¹⁴ А.В. Полонский, *Культурно-идеологические парадигмы современных российских масс-медиа*. В: *Журналистика постсоветских республик: 20 лет спустя*, под ред. А.П. Короченского и М.Ю. Казак. Белгород 2012. С. 53.

wia za główny cel wychowanie duchowe. Publikowane są w nim materiały o charakterze duchowo-pouczającym oraz fragmenty świętych ksiąg. Przeznaczone jest przede wszystkim dla ludzi, którzy posiadają już utrwaloną wiarę, są gotowi do samodzielnego rozmyślenia o istocie ludzkiego bytu i poszukiwania sposobów ocalenia, które znajdują w prawosławiu. Działalność wydawniczą prowadzą także różne wydziały Moskiewskiego Patriarchatu. Przykładem może być wydział do kontaktów zewnętrznych, który wydaje „Informacyjny Biuletyn” i kwartalnik „Cerkiew i czas”. W tym ostatnim publikowane są materiały teologiczne, filozoficzne i społeczne. Pod patronatem wydziału kształcenia religijnego i katechizacji wydawane jest ilustrowane czasopismo dla rodzinnego czytania „Prawosławna rozmowa”.

Osobną grupę wśród prawosławnych wydawnictw stanowią teoretyczne pisma, których głównym celem jest podnosić poziom teologicznej kultury i wykształcenia duchownych oraz stanowić pomoc w ich pracy. Tymi problemami zajmuje się rocznik „Teologiczne prace”. Publikowane są w nim materiały z zakresu dogmatów, moralności, historii Cerkwi, liturgii czy sztuki cerkiewnej. Do tego typu czasopism należy także zaliczyć najstarszy miesięcznik teologiczny „Chrześcijańskie czytanie”, wydawany przez Sankt-Petersburską Duchową Akademię. Jego początki sięgają pierwszej połowy XIX wieku, a został wznowiony w 1991 roku. Wydawaniem teoretycznych prawosławnych czasopism zajmują się także społeczne organizacje. Prawosławne teologiczne czasopismo „Alfa i Omega” wydaje Stowarzyszenie rozpowszechniania Pisma Świętego w Rosji. Północno-Zachodnia Biblijna Komisja wydaje od 1990 roku „Wiadomości Biblijnej Komisji” z podtytułem „Duchowe Odrodzenie”. Niezależne historyczno-teologiczne stowarzyszenie wydaje „Czasopismo historyczno-teologicznego stowarzyszenia”, którego celem jest przedstawienie ludziom zajmującym się studiowaniem Pisma Świętego innych świętych ksiąg, historii Cerkwi i innych kierunków teologicznej myśli, informacji z tego zakresu oraz umożliwienie wymiany myśli i współpracy na te tematy. Grupę cerkiewnych wydawnictw o charakterze teoretycznym uzupełniają czasopisma zbliżone tematycznie do aktualnych potrzeb duchowieństwa pracującego w parafiach, a także uczących się w prawosławnych akademiach i seminariach. Przykładem może być studencki prawosławny kwartalnik „Spotkanie”, wydawany przez Moskiewską Duchową Akademię i Seminarium, czy też „Rosyjski Pasterz” absolwentów Seminarium Siergiejewno-Troickiego¹⁵.

Kolejną, istotną część prasy prawosławnej w Rosji stanowią wydawnictwa ukazujące się na obszarze poszczególnych diecezji Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej. Wśród nich można wyróżnić następujące grupy:

1. Oficjalne gazety i czasopisma diecezji,
2. Prasa wspólnot i parafii,
3. Czasopisma prawosławnych stowarzyszeń i społeczności.

¹⁵ Л.К. Кашинская, *op. cit.*, s. 146-147.

Aktywność wydawnicza na poziomie poszczególnych diecezji Rosyjska Cerkiew Prawosławna zaczęła przejawiać już na początku 1990 roku. Wiele diecezji wydaje dużo pism, których założycielami są z reguły diecezjalne struktury zarządzające. Z reguły jedno z nich jest oficjalnym organem diecezji. Ukazują się w nim oficjalne dokumenty zarówno szczebla ogólnocerkiewnego, jak i parafialnego, materiały związane z historią Cerkwi, dotyczące moralności, świętych, publikacje teologiczne oraz poświęcone historii i tradycji prawosławia.

Wiele diecezji powołało do życia specjalne informacyjne komisje, których podstawowym zadaniem jest koordynowanie polityki informacyjnej. Do ich podstawowych kierunków działalności należą:

- wydawanie prasy periodycznej diecezji,
- współpraca ze świecką prasą,
- przygotowywanie prawosławnych audycji w radiu i telewizji,
- wykorzystywanie w informacyjnej działalności diecezji możliwości stwarzanych przez Internet,
- wydawanie literatury prawosławnej i praca społeczna¹⁶.

Wśród diecezjalnych wydawnictw dominują gazety. Jednakże w metropoliach i większych diecezjach ukazują się także czasopisma, co daje możliwość prowadzenia efektywnej informacyjnej, oświeceniowej i katechetycznej pracy. Te funkcje są charakterystyczne praktycznie dla wszystkich oficjalnych wydawnictw diecezjalnych. Przykładem tego typu pisma są: „Woroneżski diecezjalny zwiastun”¹⁷, „Twerskie diecezjalne wiadomości” czy też „Sankt-Petersburskie diecezjalne wiadomości”. Ich tematyka jest zasadniczo nakierowana na duchownych i ludzi ściśle związanych z Cerkwią, chodzących systematycznie do cerkwi. Te wydawnictwa są także kierowane do szerokiego kręgu czytelników, gdyż podejmują tematy dotyczące historii religii, Cerkwi czy problemy ogólnospołeczne, wiążąc ich tym samym z odradzającym się religijnym myśleniem o współczesnym społeczeństwie.

Założenie wielofunkcyjności jest charakterystyczne dla wszystkich diecezjalnych wydawnictw, nie wyłączając gazet. Te ostatnie mimo niedużej objętości, nastawienia na informację, wypełniają zadania duchowego odrodzenia i wychowania. Taki model redakcyjny realizują „Kurskie diecezjalne wiadomości”, pismo Pskowskiej diecezji – „Błogosławione promienie”, „Astrachański prawosławny rozmówca” czy też „Prawosławne słowo Syberii” wydawane przez Krasnojarską diecezję. Posiadają one podobną strukturę problemowo-tematyczną. Publikują oficjalną kronikę funkcjonowania Moskiewskiego Patriarchatu jak i swojej diecezji, wyjątki z prac teologicznych, materiały na temat świętych ikon, miejscowych świętych, duchowe wskazania, przepowiednie i modlitwy.

¹⁶ И. Кобелев, *Информационная политика и журналистика Белгородской и Старооскольской епархии*. В: *Журналистика и медиаобразование* – 2007, под ред. А.П. Короченского, Белгород 2007. С. 36-37.

¹⁷ А.В. Полонский, *op. cit.*, s. 53.

Można powiedzieć, iż oficjalne diecezjalne gazety i czasopisma tworzą dość jednorodną grupę typologiczną, na którą składają się pisma o charakterze informacyjnym i duchowo-oświatowym. Przy czym każde z nich ma swój redakcyjny model, własne rubryki, swoisty sposób podejmowania tradycyjnych tematów, wybiera własne problemowe priorytety. Przykładowo „Jarosławskie diecezjalne wiadomości” szczególną uwagę poświęcają problematyce duchowego odrodzenia poprzez spuściznę świętych prawosławia¹⁸.

Prasa cerkiewna nie ogranicza się tylko do wydawnictw Moskiewskiego Patriarchatu i instytucji diecezjalnych. Aktywną działalność prasową podejmują także parafie i społeczności wiernych prawosławia. Tego typu działalność prowadzą także różnorodne prawosławne stowarzyszenia i towarzystwa. Niektóre diecezje oprócz wydawnictw oficjalnych są współwydawcami pism wraz z różnego typu organizacjami społecznymi czy osobami fizycznymi. W tym przypadku model informacyjno-tematyczny znacznie odbiega od pism oficjalnych. Brak tu materiałów oficjalnych, a priorytetowo traktuje się problemy duchowego odrodzenia i religijnego wychowania. W tej grupie możemy spotkać kolorowe ilustrowane czasopisma, np. „Daniłowski dobry zwiastun” – pismo monasteru Świętego Daniły w Moskwie. Jednakże większość z nich ma mały format, a periodiczność związana jest z kalendarzem religijnym prawosławia.

Część duchowo-oświatowych pism przeznaczonych jest dla rodzinnego czytania. Typowym przykładem tego typu pisma jest „Prawosławna rozmowa”. Periodyk posiada stałe rubryki przeznaczone do określonych kręgów odbiorców, zainteresowanych konkretną problematyką, np. „Wierze”, „Domowa cerkiew”, „Niedzielną szkoła”, „Państwo i cerkiew”. Dla dzieci pismo wydaje dodatek „Ziarenko”. Trzeba stwierdzić, iż wiele diecezjalnych czasopism i gazet ma podtytuł „Dla rodzinnego czytania”. Wyróżniającą cechą prawosławnej prasy rodzinnej jest takie dobieranie tematyki, aby uwzględniała ona potrzeby i zainteresowania czytelników wszystkich członków rodziny. W materiałach nie spotyka się bezpośredniej dydaktyki czy pouczeń. Są one bardziej nakierowane na stopniowe zbliżanie się odbiorców do wiary prawosławnej, tak aby z biegiem czasu stała się ona rzeczywistą potrzebą duchowego życia¹⁹.

Inną odmianą pism duchowo-oświatowych są gazety i czasopisma przeznaczone do niedzielnego czytania. Tego typu wydawnictwa stanowiły istotną część prasy prawosławnej do Rewolucji Październikowej. Były przeznaczone dla wszystkich warstw społecznych i traktowane jako pisma zaliczane do narodowych czasopism. Obecnie tego typu wydawnictwa rozwijają się mniej aktywnie i są bardzo zbliżone typologicznie do czasopism do rodzinnego czytania. Przykładem może być kolorowe ilustrowane czasopismo „Niedzielny dzień”, ukazujące się w Murmańsku w językach rosyjskim

¹⁸ Ibidem, s. 34-40.

¹⁹ Л.К. Кашинская, op. cit., s. 149.

i angielskim, wydawcą którego jest prawosławne bractwo świętych Kiryła i Metodego. Znajdują się w nim stałe rubryki: „Ewangelia”, „Święte teksty”, „Kontemplacja”, przeznaczone dla dorosłego czytelnika. Dla dorastającego pokolenia są rubryki: „Wychowanie”, „Niedzielna szkoła” czy „Dzieciom”. Są również rozdziały przeznaczone dla wszystkich, jak np. „Spotkania i znajomości”, gdzie duchowni piszą o swojej życiowej drodze i przedstawiają swoje opinie i poglądy na wiele społecznych i ogólnoludzkich tematów.

Na system prawosławnej prasy składają się nie tylko gazety i czasopisma Cerkwi różnego zasięgu geograficznego, społecznego oraz różnych typów. Wiele pism tego rodzaju jest wspólnie wydawanych przez Cerkiew, społeczne organizacje, osoby fizyczne czy nawet organizacje państwowe. Wśród nich znajdują się periodyki, które dużą uwagę poświęcają problematyce społecznej czy politycznej. To stanowi podstawę do ich kwalifikowania jako religijno-społecznych czy też religijno-politycznych pism.

Przykładem religijno-społecznego pisma jest informacyjno-analityczny zwiastun „Cerkiew i społeczeństwo”, wydawany przez Społeczną radę ds. cerkiewnej pomocy i społecznej służby Moskiewskiego Patriarchatu przy udziale agencji ITAR-TASS. Jego rubryki, takie jak: „Państwo i cerkiew”, „Wielowyznaniowa Rosja”, „Odrodzenie”, „Męczennicy i spowiednicy Świętej Rosji”, przedstawiają związki i zależności prawosławia i życia społecznego. Do tej typu grupy można także zaliczyć gazety „Radonieź”, „Prawosławna Moskwa” czy też „Lampa”, „Świecki człowiek” oraz „Prawosławny Sankt-Petersburg”.

W chwili obecnej periodyki religijno-społeczne aktywnie się rozwijają i razem z gazetami i czasopismami religijno-oświatowymi stanowią istotną część prasy prawosławnej w Rosji. Problematyka religijna jest także istotną częścią zawartości prasy świeckiej²⁰.

Ogólnorosyjski społeczny ruch „Prawosławna Rosja” od 1997 roku wydaje religijno-społeczną gazetę „Dziesięcina” z podtytułem „Gazeta prawosławnych świeckich”. Jej założyciel A. Burkin w jednym z pierwszych numerów w słowie „Od redaktora” stwierdził, iż gazeta swoje zadanie upatruje w przerwaniu moralnego i duchowego zamętu w Rosji poprzez religijne odrodzenie. Dla tego potrzebne jest zbudowanie informacyjnej prawosławnej przestrzeni na kształt cerkiewnej symfonicznej jedności, soborowego zgromadzenia. Pismo pretenduje do roli ogólnonarodowej prawosławnej społeczno-politycznego gazety.

Inne religijno-społeczne pisma nie stawiają przed sobą tak ambitnych zadań, adresując swoją zawartość jedynie do określonego odbiorcy. Tak czyni przykładowo prawosławna gazeta dla wojskowych „Bicie dzwonów”, którą wydaje Związek „Za duchowość armii i floty” czy prawosławna gazeta Moskiewskiego Państwowego Uniwersytetu „Dzień Tatiany”, któ-

²⁰ К.Ю.Кабисова, *Проблемы освещения религиозной тематики в российских СМИ. В: Медийные стратегии современного мира*, отв. ред. Ю.В. Лучинскийю Краснодар 2011. С. 210-213.

ra wychodziła w formie papierowej w latach 1995-2005. Obecnie ukazuje się jedynie w wersji internetowej²¹.

Złożoność współczesnego politycznego życia Rosji i brak rozwiązania wielu społecznych problemów wpłynęły na powstanie jeszcze jednego typu prasy, który jest bardzo rozpowszechniony. Są to religijno-polityczne pisma, które mają bardzo konkretną, monarchistyczną orientację. Tego typu periodykiem jest „Prawosławny Twer”, wydawany przez diecezję twerską. Obok tradycyjnych dla cerkiewnego pisma rubryk typu: „Cerkiewny kalendarz”, „Przepowiednie”, „Ojczyźniane święte dziedzictwo”, „Podstawy wiary”, w gazecie pojawiają się regularnie rubryki: „Eschatologia”, „Myśl prawosławna”, „Monarchistyczna państwowość”, gdzie bardzo ostro krytykuje się idee ekumenizmu. Dla tego pisma monarchia jest jedyną drogą do ocalenia rosyjskiej państwowości. Trudno jednak powiedzieć, aby cała prawosławna prasa była związana z określoną ideą polityczną. Koncentruje się ona bowiem bardziej na problemach duchowego oświecenia, szerzenia wiary, moralnego wychowania czy wewnątrzcerkiewnych problemach. Politycznymi problemami bardziej zajmują się pisma różnego typu religijno-politycznych związków, społecznych ruchów, fundacji narodowo-patriotycznych. Przykładowo: Społeczny komitet obrony Serbii i Czarnogóry wydaje w Sankt-Petersburgu religijno-polityczną gazetę „Serbia”; społeczno-patriotyczny związek Rosyjski narodowy sobór – gazetę „Rosyjski Sobór” z hasłem przewodnim „My – Rosjanie! Z nami Bóg”, a Fundacja opieki nad ikoną Matki Boskiej Kazańskiej – religijno-polityczną gazetę „Stan spraw”.

Patriotyczne idee, związane z narodowym odrodzeniem Rosji na bazie prawosławia, propaguje jedna z największych tego typu gazet, „Ruś mocarstwowa”. Wydawana jest ona pod hasłem „Prawosławna narodowa gazeta”, przy udziale Narodowego Banku Rosji.

Wszystkie pisma o charakterze religijno-politycznym kierują swoją zawartość nie tylko do wierzących, ale do wszystkich politycznie aktywnych czytelników w Rosji.

Religijne organizacje nie zapominają także o dziecięcym czytelniku. Moskiewski Patriarchat wydaje miesięcznik „Pszczółka”. Struktury kierownicze diecezji w Ufie od wielu lat wydają kolorowy miesięcznik poświęcony literaturze i sztuce pt. „Chrzcielnica”, a świątynie w Szybinie – kolorowe ilustrowane czasopismo dla uczniów – „Z nami Bóg”. Wydawaniem religijnych pism dla dzieci zajmują się także społeczne organizacje, np. Rosyjska fundacja dzieci wydaje prawosławne czasopismo „Boży świat”.

Znaczące miejsce w systemie prawosławnych wydawnictw zajmują literacko-artystyczne i filozoficzne czasopisma, które wydają różnorodne społeczne organizacje. Z uwagi na ich powstanie, funkcjonowanie oraz zawartość są bardziej religijnymi niż świeckimi wydawnictwami, gdyż w ich treści dominują materiały o religijnym charakterze.

²¹ Szerzej: www.St-tatiana.rulubwww.taday.ru

Idee chrześcijaństwa propaguje literacko-artystyczne i historyczno-krajoznawcze „Moskiewskie czasopismo”. Podobną zawartość preferuje miesięcznik „Słowo”, który zawiera materiały na temat literatury poświęconej sztuce i społecznej myśli. „Słowo” posiada specjalną rubrykę pt. „Bicie dzwonów”, gdzie publikowane są materiały dotyczące życia cerkiewnego. Ponad połowę publikacji stanowią materiały religijne i poświęcone Cerkwi w literacko-artystycznym i społeczno-politycznym czasopiśmie „Radonieź”. Chrześcijańsko-oświatowe wydawnictwo „Aslan”, wspólnie z chrześcijańskim młodzieżowym klubem „Hosanna”, wydaje literacki almanach „Świeca”.

Oddzielną grupę typologiczną stanowią pisma podejmujące problematykę sztuki cerkiewnej. Najbardziej znanym wśród nich jest teoretyczne czasopismo „Choraǵiew”, wydawane przez Zbawicielo-Andronikowski klasztor, czy też kolorowe, ilustrowane czasopismo „Świątynia”, którego założycielem jest Niezależna fundacja odrodzenia sztuki cerkiewnej²².

Prasa religijna systematycznie formuje i rozszerza krąg swoich odbiorców, proponując swoim czytelnikom różnorodne wydawnictwa w zależności od wieku, potrzeb i zainteresowań. Mają one zróżnicowaną formę i zawierają różne dodatki. Jednym z nich jest „Prawosławny Sankt-Petersburg” zamieszczający dwa takie dodatki. Jeden z nich „Sumienie”, z podtytułem „Zbiór prawosławnych wydawnictw”, ma charakter przeglądu najciekawszych publikacji z innych pism prawosławnych, które nie docierają do szerokiego audytorium. Drugi dodatek pt. „Świetlica” zamieszcza zarówno współczesne, jak i archiwalne utwory pisarzy i poetów prawosławnych. Przekształcił się on w samodzielne pismo w 1997 roku o takim samym tytule. Zamiarem wydawcy ma być to w przyszłości analogiczne pismo jak „Literaturnaja Gazieta”, dla tych autorów i czytelników, dla których prawosławie stanowi podstawę i istotę rosyjskiej kultury.

Wiele dodatków tematycznych ma także gazeta „Prawosławna Moskwa”. Są to „Misjonierski przegląd”, z podtytułem „Wydawnictwo przeciwsekciarskie”, czy „Tęcza” – gazeta dla i o dzieciach. Wydawaniem religijnych dodatków zajmują się także świeckie wydawnictwa. Na przykład gazeta „Pierwszy września” posiada tygodniowy dodatek „Niedzielną szkoła”. Jest ona adresowana do szkół prawosławnych i świeckich, do nauczycieli, rodziców oraz do „wszystkich dobrych ludzi”. Jako dodatek do gazety „Sowiecka Rosja” wychodziła „Ruś prawosławna”, która w 1998 roku stała się samodzielnym wydawnictwem. Podobne przykłady można znaleźć nie tylko w moskiewskich, ale i regionalnym pismach. Przykładem tego typu działania może być „Amurska prawda”, która od 1998 roku wydawała dodatek „Złote kopyły” z hasłem „Rodzinna prawosławna gazeta”. W słowie do czytelników redakcja informowała, że adresuje pismo przede wszystkim do ludzi niewierzących, którzy chcieliby się więcej dowiedzieć o prawosła-

²² Л.К. Кашинская, *op. cit.*, s. 151-152.

wiu, jego historii, obrzędach, zwyczajach, świętach i ludziach, którzy poświęcili życie służbie Cerkwi.

Tego typu dodatki są przygotowywane z udziałem cerkiewnych organizacji, przedstawiciele których wchodzi do zespołu redakcyjnego, niekiedy nawet mu przewodnicząc. Mogą to być zarówno cerkiewne instytucje naukowo-kształceniowe, jak i przedstawiciele biskupa danej diecezji. Problematyka prawosławna jest także podejmowana w regionalnej i miejskiej prasie świeckiej²³.

Prawosławne wydawnictwa stanowią nie tylko pisma Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej i zgodnych z nią innych społecznych organizacji. Ze słowem prawosławnym zwraca się do czytelników najstarsza w Rosji Russkaja prawosławna staroobrzędowa cerkiew. W 1991 roku wznowiła ona wydawanie oficjalnego teoretycznego i duchowo-oświatowego czasopisma „Cerkiew”. Drugie pismo pod tytułem „Staroobrzędowy zwiastun” informował, iż ma status ogólnorosyjskiej gazety mimo niewielkiego kręgu czytelników-współwyznawców.

Aktywność wydawnicza pozostałych wyznań i religii na terytorium Rosji

Działalność wydawniczą prowadzą także pozostałe kościoły zarejestrowane na terytorium Rosji. Jednakże ich prasa pod względem ilościowym i rodzajowym jest zdecydowanie skromniejsza niż wydawnictwa Kościoła prawosławnego. Trzeba jednak wskazać, iż bardzo podobne są grupy typologiczne.

Federacja związków ewangelickich chrześcijan baptystów wydaje ilustrowane czasopismo „Chrześcijańskie słowo”, w którym przedstawia codzienne życie bractwa, jak i działania poszczególnych parafii. Wydaje ona także naukowe teologiczne czasopismo „Zwiastun bractwa”. Moskiewskie Teologiczne seminarium wydaje teologiczno-publicystyczne czasopismo „Drogi bożego poznania”. Wszystkie te czasopisma ze względu na swój charakter mają ograniczony krąg rozpowszechniania i czytelnictwa. Pismem Federacji przeznaczonym dla masowego odbiorcy jest młodzieżowo-społeczny „Chrześcijanin i czas”. Jest on adresowany nie tylko do współwyznawców, ale do wszystkich interesujących się problemami życia duchowego. Kolejnym wydawnictwem baptystów w Rosji jest czasopismo dla kobiet pt. „Maria”.

Niewielką, choć stabilną pozycję czytelniczą posiadają wydawnictwa Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego. Jego europejsko-azjatycki oddział wspólnie z amerykańskim czasopismem „Adventist Review” wydaje w Rosji informacyjne czasopismo „Adwentowy zwiastun” oraz biuletyn Duchowej Akademii tego kościoła „Po śladach Chrystusa”.

²³ И. Кобелев, op. cit., s. 38.

Oficjalnym organem o charakterze duchowo-oświatowym i charytatywnym jest gazeta „Nowy Jeruzalem”, wydawana przez Wschodni Niebański Apokaliptyczny Kościół.

Różnorodne, zarówno pod względem zawartości, jak i typologii wydawnictwa chrześcijańskie uzupełniają pisma Kościoła katolickiego w Rosji i jego organizacji. Część z nich stanowią informacyjne zwiastuny, ale są także wydawnictwa o charakterze duchowo-oświatowym. Publikowane są w nich materiały o jedności chrześcijan, roli katolików na Wschodzie, informacje o życiu Kościoła rzymskokatolickiego czy też poszczególnych kościołów na Zachodzie. Na całym świecie wydaje się ponad 50 katolickich gazet i czasopism w języku rosyjskim, przeznaczonych zarówno dla czytelników rosyjskojęzycznych, jak i Rosjan w Rosji. Wiele takich wydawnictw ukazuje się w samej Rosji. Przykładem może być moskiewski informacyjny zwiastun „Z Bogiem”, czy biuletyn „Prawda i życie”. Administracja Apostolska wydaje codzienną gazetę „Świat Ewangelii” dla katolików obrządku zachodniego, oraz codzienną młodzieżową gazetę „Spotkanie”. Administracja Apostolska w Nowosybirsku wydaje „Syberyjską katolicką gazetę” dla katolików syberyjskiej części Rosji. Tam także ukazuje się informacyjny zwiastun „Betlejemska gwiazda”. Co miesiąc wydaje biuletyn o charakterze duchowo-oświatowym pod tytułem „Miłość i prawda” katolicka organizacja w Sankt-Petersburgu, która stawia sobie za cel łączenie rodzin zachodniej i wschodniej Europy. W zespole redakcyjnym oprócz katolików są również prawosławni.

Na system prasy religijnej w Rosji składają się także świeckie profilowane wydawnictwa w całości poświęcone problemom religijnym. Przykładem może być miesięczny dodatek do „Niezależnej gazety” pt. „NG-Religia”, gdzie uwagę poszczególnym religiom, zgodnie z redakcyjną linią, poświęca się proporcjonalnie do jej znaczenia w społeczeństwie rosyjskim. Dlatego zdecydowanie dominuje problematyka prawosławia. Czytelnicy otrzymują także informacje o działaniach katolików czy protestantów w Rosji. Mogą się zapoznać z komentarzami specjalistów dotyczących islamu czy też nowych wyznań i religii. Wszystkie te pisma mają charakter ekspercki i nie można ich nazwać wydawnictwami masowymi. Zaczynają się jednak pojawiać świeckie pisma skierowane do szerszej publiczności. Przykładem może być pismo „Pokojowe życie”, którego redakcja określa swoich czytelników jako niezwiązanych z Cerkwią, ale interesujących się problemami religijnymi i życiem Cerkwi. Wszystkie te pisma, które nie należą do Cerkwi i organizacji z nią związanych, funkcjonują na rynkowych zasadach. To ma wpływ zarówno na strukturę zawartości, sposób dziennikarskiego przedstawienia tematów, jak i na formę graficzną pisma²⁴.

²⁴ Л.К. Кашинская, *op. cit.*, s. 153-155; J. Adamowski, *op. cit.*, s. 105.

W zakończeniu można stwierdzić, iż konsekwentny rozwój prasy religijnej w Rosji ma podstawę w stałym zainteresowaniu odbiorców problemami religijnymi. Daje to możliwość sformułowania tezy, że prasa religijna jest stałym, ugruntowanym elementem systemu prasowego tego kraju.

BIBLIOGRAFIA

- Adamowski J., *Rosyjskie media i dziennikarstwo czasów przełomu (1985-1997)*, Warszawa 1998.
- Акопов А.И., *Методика типологического исследования периодических изданий*, Иркутск 1985.
- Алексеев А.Н., *Газетный мир постсоветской России: подход к построению типологии*. «Вестник МГУ». Сер.10: Журналистика. 1998. № 3.
- Badania własne autora na podstawie Spisu mediów, które otrzymały gryf : <http://sinfo-mp.ru/stamp/spisok-smi-poluchivshix-grif.html>
- Бочаров А.Г., *Основные принципы типологии современных советских журналов*. «Вестник МГУ». Сер.: 10. Журналистика. 1973. № 3.
- Encyklopedia powszechna PWN*, Warszawa 1987.
- Кабисова К.Ю., *Проблемы освещения религиозной тематики в российских СМИ*, [w:] *Медийные стратегии современного мира*, отв. ред. Ю.В. Лучинский, Краснодар 2011.
- Кашинская А.К., *Религиозная печать*, [w:] *Типология периодической печати*, под ред. А.В. Шкондина, Л.А. Реснянской, Москва 2009.
- Кобелев И., *Информационная политика и журналистика Белгородской и Старооскольской епархии*, [w:] *Журналистика и медиаобразование – 2007*, под ред. А.П. Короченского, Белгород 2007.
- Konstytucja Rosji, Artykuł 14, tłum. Andrzej Kubik, Warszawa 2000.
- Корнилов Е.А., *Журналистика на рубеже тысячелетий*, Ростов-на-Дону 1999.
- Полонский А.В., *Культурно-идеологические парадигмы современных российских масс-медиа*, [w:] *Журналистика постсоветских республик: 20 лет спустя*, под ред. А.П. Короченского и М.Ю. Казак, Белгород 2012.
- Регламент присвоения и отъема специального грифа «Одобрено Синодальным информационным отделом Русской Православной Церкви» <http://sinfo-mp.ru/stamp/reglament.html>
- Шкондин М.В., *Введение*, [w:] *Типология периодической печати. Проблемы и тенденции прызвтия типологической структуры современной периодики*. Ред. Я.Н. Засурский, Москва 1995.
- WWW. St-tatiana.rulubwww.taday.ru

THE CONTEMPORARY RELIGION PRESS IN RUSSIA. TRIAL TYPOLOGY

SUMMARY

Debate of Soviet and Russian researchers on typology and factors describing type of press. Contemporary structure of religions press in Russia. Begining and characteristic of religions press publishing by Russian Orthodox Church. Structure and classification of orthodox press in Russia. The other Christian and non Christian press in Russia.

KEY WORDS: typology, religion press, orthodox press, press system, Russian Orthodox Church